

Latinski jezik za ucenike prve godine gimnazije pdf vezbe

Matematika

26 pag.

Латински језик спада у велику групу (индо-)европских језика. У Европи поред класичних језика, грчког и латинског, који се више не говоре, има три групе језика: словенски (српски и други), германски (енглески и други) и романски језици, настали под утицајем касног вулгарнолатинског језика којим су говорили народи у деловима некадашњег римског царства, а то су: португалски, шпански, француски, италијански и румунски језик. Поред неких језика ван ове три групе, ту је и данашњи новогрчки језик настао од класичног грчког језика.

Осим језика као говора или скупа гласова који служе за споразумевање или комуникацију људи, постоји и писани језик настао касније. Поред ранијих сликовних, слоговних и других писама, прво гласовно или фонетско писмо имали су Феничани, народ на источној обали Средоземног мора који је касније основао државу Картагину. То писмо имало је знакове само за сугласнике или консонанте, а Грци који су преузели то писмо додали су и знакове за самогласнике или вокале. Такво фонетско писмо прилагодили су свом језику Етрурци, а затим и њихови јужни суседи Римљани средином првог миленијума пре нове ере. После тога написане су и најстарије европске граматике, грчка и латинска, од којих је старија по данашњим сазнањима једино санскритска или староиндијска.

Латинско писмо и изговор (страна 9, 12, 13)

Римљани су говорили латинским језиком, названим по покрајини Латијум или Лацијум у којој је град Рим. Латинско писмо или латиница има 24 знака или слова:

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U V X Y Z, од којих су, поред U, ради писања грчких речи касније додата слова Y и Z. У почетку се писало на камену клесањем. Касније се писало на пергаменту и другим површинама и за њих прилагођеним средствима за писање. Писало се наведеним словима која су брзим писањем мало промењена и прозвана малим словима, док су наведена прозвана великим. Проналаском штампарије удвостручио се број слова, тако да су настала штампана велика и мала слова, поред писаних великих и малих, која се користе при писању и у данашњим школама.

Латиница има следећи редослед и изговор: A, a – а, B, b – бе, C, c – це, D, d – де, E, e, – е, F, f – еф, G, g – ге, H, h – ха, I, i – и, K, k – ка, L, l – ел, M, m – ем, N, n – ен, O, o – о, P, p – пе, Q, q – ку, R, r – ер, S, s – ес, T, t – те, U, u – у, V, v – ве, X, x – икс, Y, y – ипсилон, Z, z – зет. Знање редоследа, као и у другим писмима, углавном служи да се лакше проналазе речи у речницима поређане у истом редоследу, при учењу језика.

Изговор латинског језика (страна 12-13) у почетку је био класичан, по којем се свако слово читало као један исти глас, са мало изузетака. Касније је настао традиционалан изговор који је извршио велики утицај на изговор страних речи латинског и грчког порекла у савременим језицима, што је и разлог његове заступљености у школама. По традиционалном изговору чита се:

ae – е, fabulae – фабуле, ае – ае, јер -е има дијерезу или знак одвајања, аеџ – аер;

c – к, coma – кома, c – ц испред -ае, -е, -i, -ое, -у, Cicero – Цицеро;

ch – х, pulcher – пулхер;

i – ј испред самогласника на почетку речи, Iulia – Јулиа, или између самогласника, maior – мајор;

ngu – нгв испред самогласника, lingua – лингва;

oe – е, comoedia – комедиа, оџ – ое, poeta – поета (дијереза);

ph – ф, philosophia – филозофија;

qu – кв, quis – квис;

rh – р, Rhodus – Родус;

s – з између самогласника, rosa – роза;

th – т, cathedra – катедра, ti – ци испред самогласника, Terentia – Теренција;

y – и, Aegyptus – Египтус.

Нагласак је на другом слогу од краја речи ако тај слог дуг. Слог је дуг ако има дуг вокал, двоглас или дифтонг ае, аи, еи, еу, ое, уи, или два сугласника иза вокала. Вокал је дуг ако је означен цртом, нпр. ā,

ē итд; ако је кратак, није означен. Нагласак је на трећем слогу с краја ако је други с краја кратак. На пример, *sedēre, légere*, итд.

Врсте речи и промене

променљиве врсте речи:	непроменљиве врсте речи:
1. именице – substantiva,	6. прилози – adverbia,
2. придеви – adiectiva,	7. предлози – praepositiones,
3. заменице – pronomina,	8. везници – coniunctiones,
4. бројеви – numeralia,	9. узвици – interiectiones.
(Од 1-4 су имена – nomina.)	
5. глаголи – verba;	

Имена се мењају по шест падежа који имају редни број: 1. номинатив, 2. генитив, 3. датив, 4. акузатив, 5. вокатив и 6. аблатив. Глаголи се мењају по три лица: 1. (ја; ми), 2. (ти; ви) и 3. (он, она, оно; они, оне, она). Именима и глаголима је заједнички граматички број: једнина или сингулар, и множина или плурал.

Именице прве деklinације (страна 18-19)

У српском језику именице у падежима су одговори на одређена питања, а то важи и за латинске именице, што је јасно на примеру именице *fabula* – прича:

падеж	питање	једнина	множина
1. номинатив	ко, шта?	прича – <i>fabula</i>	приче – <i>fabulae</i>
2. генитив	(од) кога, чега?	приче – <i>fabulae</i>	прича – <i>fabularum</i>
3. датив	коме, чему(дајем)?	причи – <i>fabulae</i>	причама – <i>fabulis</i>
4. акузатив	кога, шта (видим)?	причу – <i>fabulam</i>	приче – <i>fabulas</i>
5. вокатив	хеј! (дозивање)	причо – <i>fabula</i>	приче – <i>fabulae</i>
6. инструментал	(с) ким, чиме?	причом – <i>fabulā</i>	причама – <i>fabulis</i>

Латинске именице се мењају по пет деklinација. У датом примеру види се каква је промена по првој деklinацији и који су њени завршци. Одређена именица у речнику стоји на првом месту у 1. падежу једнине, на другом у 2. падежу једнине што одређује припадност некој деklinацији, на трећем је ознака за род, а на четвртом превод. На пример: *fabula*, -ae, f. – прича; на другом месту именица је скраћена, где повлака означава део именице без завршетка, а цела именица у 2. падежу једнине би гласила *fabulae*, где завршетак -ae означава припадност првој деklinацији; на трећем месту је скраћеница f. за реч *femininum* – женски род. Именице прве деklinације су већином женског рода, а мали број њих је мушког рода, као на пример: *poeta*, -ae, m. – песник, где је m. скраћеница речи *masculinum* – мушки род.

Падежи имају функције скоро исте као у српском језику. У номинативу је субјекат и именски део предиката, генитив означава припадање, у дативу је неправи (индиректни) објекат, у акузативу прави (директни) објекат, вокатив је дозивање, а аблатив означава средство и друштво (што одговара српском инструменталу) или време и место (што одговара српском локативу).

Презент глагола прве конјугације (страна 19-20)

Као што се именице мењају по деklinацијама, тако се глаголи мењају по конјугација-ма којих има четири. Глаголи се наводе на првом месту у 1. лицу једнине презента или садашњег времена, а на другом у инфинитиву или неодређеном начину. У речнику се уместо инфинитива налази број конјугације од 1-4. Основа глагола 1. конјугације завршава се на -a, тако да од глагола *voco*, *vocare* основа гласи *voca-*, а добија се одбацивањем -re од инфинитива.

Презент се гради додавањем на глаголску основу личних наставака по лицима: у једнини 1. -o, 2. -s, 3. -t, а у множини 1. -mus, 2. -tis, 3. -nt. Од глагола 1. конјугације *voco*, *vocare* – звати, презент гласи:

лице	једнина	множина
1.	voco – зовем	vocamus – зовемо
2.	vocas – зовеш	vocatis – зовете
3.	vocat – зове	vocant – зову

У 1. лицу једнине лични наставак -о и -а из основе се стапају у -о.

Презент глагола esse (страна 20)

Глагол esse – бити има неправилну промену, у презенту се преводи глаголом јесам и има следеће облике:

лице	једнина	множина
1.	sum – (је)сам	sumus – (је)смо
2.	es – (је)си	estis – (је)сте
3.	est – је(сте)	sunt – (је)су

Предлози (страна 20)

Предлози су врста речи које стоје уз именице (за разлику од прилога, уз глаголе). У латинском језику они стоје само са именицом у акузативу или аблативу, а та одредница стоји у речнику; на пример, apud (предлог са акузативом) – код. Српска именица која је превод латинске, овде не мора да буде у истом падежу као латинска именица, већ је у падежу који одговара српском предлогу који је превод латинског предлога; на пример, apud Terentiam (акузатив) – код Теренције (генитив).

Предлози који стоје са оба поменута падежа, од којих је најчешћи in – у, на, стоје ако је у питању кретање у акузативу, а ако је мировање у аблативу; на пример:

Ancilla in culinam venit. – Служавка долази у кухињу. (кретање)

Ancilla in culinā est. – Служавка је у кухињи. (мировање)

I лекција (страна 16-17): Matronae cenam exspectant – Госпође чекају вечеру

1. Feminae apud Terentiam sunt. – Жене су код Теренције.
2. In exedrā cenam exspectant. – У трпезарији чекају вечеру.
3. Ancilla Hermiona est in culinā. – Служавка Хермиона је у кухињи.
4. Cenam festinanter parat. – Вечеру журно припрема.
5. Terentia ancillam vocat. – Теренција зове служавку.
6. Tullia Pomponiae comam laudat; Pomponia vittā comam ornat.
– Тулија хвали Помпонијину косу; Помпонија траком украшава косу.
7. Avia feminis de Dianā deā narrat. – Баба женама прича о богињи Дијани.

I вежба (страна 20) – Превести на српски језик:

1. Discipula sum. – Ученица сам.
2. Pomponia est Terentiae amica. – Помпонија је Теренцијина пријатељица.
3. Fabulam discipulis narramus. – Причу ученицама причамо.

Превести на латински језик:

4. Пријатељице, где сте? – Amicae, ubi estis?
5. У кухињи жене припремају вечеру. – In culinā feminae parant cenam.

Презент глагола четири конјугације (страна 27-28)

Према завршетку основе одређена је припадност глагола некој конјугацији. Као што је већ познато, основа 1. конјугације завршава се на -а; основа 2. конјугације завршава се на -е, 3. на сугласник, а 4. на -i. На пример:

1. конјугација – specto, spectare, основа specta- (посматрати)
2. конјугација – video, videre, основа vide- (видети)
3. конјугација – cano, canere, основа can- (певати)
4. конјугација – audio, audire, основа audi- (слушати)

Основа се добија у 1. конјугацији, као што је раније речено, одбацивањем -ге од инфинитива; на пример, од vocare основа је voca-, а од spectare specta-. То важи и у 2. и 4. конјугацији, док се у 3. конјугацији одбацује -ере, што се види горе. Ако нема инфинитива већ само броја конјугације, што је случај у речнику, основа се добија одбацивањем последњег -о од 1. лица једнине презента, на првом месту, док се само у 1. конјугацији поменуто -о замени вокалом -а.

Презент се гради додавањем личних наставака на основу, што је већ познато на приме-ру глагола voco, vocare 1. конјугације. У 2. конјугацији важи исто, у 3. конјугацији се између основе и поменутих наставака у 2. и 3. лицу једнине и у 1. и 2. лицу множине додаје вокал -i, а у 3. лицу множине 3. и 4. конјугације додаје се вокал -u, рачунајући ту и 3. конјугацију на -iо. Према томе, презент поменутих глагола има следеће облике:

број	лице	1. конјугација	2. конјугација	3. конјугација	4. конјугација
ј.	1.	specto – посматрам	video – видим	cano – певам	audio – слушам
	2.	spectas – посматраш	vides – видиш	canis – певаш	audis – слушаш
	3.	spectat – посматра	videt – види	canit – пева	audit – слуша
мн.	1.	spectamus-посматрамо	videmus – видимо	canimus – певамо	audimus – слушамо
	2.	spectatis – посматрате	videtis – видите	canitis – певате	auditis – слушате
	3.	spectant – посматрају	vident – виде	canunt – певају	audiunt – слушају

II лекција (страница 24-25): Ad tabernas – По радњама (Подвучен је презент глагола четири конјугације са преводом.)

1. Magna turba in viā est. – Велика гужва је на улици.
2. Feminae ad tabernas pecuniam impendunt. – Жене по радњама троше новац.
3. Terentia sedet et varias soleas eligit. – Теренција седи и бира разноврсне сандале.
4. Ancilla Hermiona Terentiam adiuvat.
– Служавка Хермиона помаже Теренцији (дословно: Теренцију).
5. Pomponia togam praetextam emit. – Помпонија купује (пурпуром) порубљену тогу.
6. Poëta Tulliam salutat et canit. – Песник поздравља Тулију и пева.
7. Tullia formosa poëtam audit sed non videt. – Лепа Тулија песника слуша али не види.
8. Agricola brassicam in sportellā portat. – Земљорадник носи купус у котарици.
9. Matrona Metella cum filiis ad tabernam unguentariam venit.
– Госпођа Метела са ћеркама долази у парфимерију.
10. Columbae turbam in viā spectant. – Голубице посматрају гужву на улици.

II вежба (страница 28) – Превести на српски језик:

1. Matronae magnam pecuniam impendunt. – Госпође троше велики новац.
2. Poëta formosae feminae rosam portat. – Песник носи ружу лепој жени.
3. In viā columbas videmus. – На улици видимо голубице.

Превести на латински језик:

4. Служавка прича о великој гужви. – Ancilla narrat de magnā turbā.
5. Теренција зове жене на вечеру. – Terentia vocat feminas ad cenam.

Именице друге деklinације (страница 35-36)

На основу генитива једнине неке именице, који је у речнику на другом месту у виду целе речи или завршетка, одређена је припадност те именице некој деklinацији. Тај завршетак је у првој деklinацији -ae, као што је раније речено, а у другој -i; на пример, именица discipulus, discipuli (или само -i), m. – ученик, припада другој деklinацији. Дакле, као именице прве, тако и именице друге деklinације су у речнику на првом и другом месту у 1. и 2. падежу једнине, на трећем је ознака за род а на четвртом превод. То важи и за остале три деklinације.

Именице друге деклинације мушког рода (m. – masculinum) осим на -us завршавају се и на -er (осим једине vir, viri, m. – човек), а на основу генитива једине се види да ли је -е испред -г постојано или не. На пример, код именице puer, pueri, m. – дечак, -е је постојано, док код magister, magistri, m. – учитељ, није. Код ових именица је вокатив једине једнак номинативу једине.

Осим мушког рода, именице друге деклинације имају и средњи род (n. – neutrum) и завршавају се на -um, као рецимо именица bellum, belli (или само -i), n. – рат.

Именице мушког и средњег рода друге деклинације, осим у генитиву једине, имају исте завршетке још у неким падежима. Ево како се мењају:

падеж	једнина	множина	једнина	множина
1.	discipulus – ученик	discipuli – ученици	bellum – рат	bella – ратови
2.	discipuli – ученика	discipulorum – ученика	belli – рата	bellorum – ратова
3.	discipulo – ученику	discipulis – ученицима	bello – рату	bellis – ратовима
4.	discipulum – ученика	discipulos – ученике	bellum – рат	bella – ратове
5.	discipule – учениче	discipuli – ученици	bellum – рате	bella – ратови
6.	discipulo – учеником	discipulis – ученицима	bello – ратом	bellis – ратовима

Придеви прве и друге деклинације (страница 36)

Једна именица увек се мења по истој деклинацији, било да је то прва или нека друга деклинација. Један придев се мења, међутим, и по првој и по другој деклинацији, јер се уз именицу женског рода мења по првој деклинацији, а уз именицу мушког или средњег рода по другој деклинацији. Тако се придев слаже са именицом у роду, броју и падежу.

У речнику придеви стоје на два начина. Ако се придев у номинативу једине мушког рода завршава на -us, поред њега је број 3, који значи да придев има три облика за три рода; на пример, magnus, 3 – велики, значи magnus, magna, magnum – велики, велика, велико. Али ако се придев у номинативу једине мушког рода завршава на -er, поред њега је облик женског и средњег рода, да би се знало да ли је -е испред -г постојано или не; на пример, miser, -era, -erum – јадан, значи miser, misera, miserum – јадан, јадна, јадно, и има постојано -е, док pulcher, -chra, -chrum – леп, значи pulcher, pulchra, pulchrum – леп, лепа, лепо, и има непостојано -е.

Придеви се мењају исто као и именице исте деклинације; magnus се мења исто као discipulus, miser као puer, pulcher као magister, magna, misera и pulchra као fabula, а magnum, miserum и pulchrum као bellum.

При превођењу треба пазити да ли је, поред истог броја и падежа, род латинске именице (и придева) исти или не са родом оне у преводу на српски језик. На пример: pulcher discipulus – леп ученик, pulchri discipuli – леви ученици,

pulchra puella – лепа девојка, pulchrae puellae – лепе девојке,

pulchrum forum – леп трг, pulchra fora – леви тргови.

Discipulus и ученик су истог, мушког рода, као што су и puella и девојка истог, женског рода, тако да имају и одговарајуће придеве. Али forum и трг нису истог рода, тако да немају ни придеве за исти род, већ forum има придев за средњи, а трг за мушки род.

Присвојне заменице (страница 37)

Присвојне заменице мењају се исто као придеви прве и друге деклинације. У речнику заменица meus, 3 – мој, значи meus, mea, meum – мој, моја, моје,

заменица tuus, 3 – твој, значи tuus, tua, tuum – твој, твоја, твоје,

а присвојна повратна заменица suus, 3 – свој, значи suus, sua, suum – свој, своја, своје;

мењају се као придев magnus, 3 – велики.

Заменица noster, -stra, -strum – наш, значи noster, nostra, nostrum – наш, наша, наше,

а заменица vester, -stra, -strum – ваш, значи vester, vestra, vestrum – ваш, ваша, ваше; мењају се као придев pulcher, -chra, -chrum – леп, лепа, лепо.

III лекција (страница 32-33): In foro – На тргу

(Подвучене су именице друге деклинације и придеви прве и друге деклинације са преводом.)

1. Marcus, Terentiae filius, et Quintus, Pomponiae filius, saepe una sunt.
– Марко, Теренцијин син, и Квинт, Помпонијин син, често су заједно.
2. Sunt enim non solum cognati, sed etiam amici. – Наиме, (они) нису само рођаци, него и пријатељи.
3. Hic vides Marcum et Quintum: in foro ambulant, populum spectant.
– Овде видиш Марка и Квинта: шетају на тргу, посматрају народ.
4. Prope basilicam Semproniam magistrum conspiciunt: magister severus est; discipulos, qui e ludo veniunt, verbis castigat.
– Близу базилике Семпроније опазе учитеља: учитељ је строг; ученике, који из школе долазе, грди (оштрим) речима.
5. Sed pueri magistrum non audiunt. – Али дечаки не слушају учитеља.
6. Apud templum Saturni stant tribunus et nuntius.
– Код храма Сатурна стоје трибун и гласник.
7. Nuntius tribuno epistulam praebet. – Гласник трибуну даје писмо.
8. (In) tabernam vinariam servus intrat: domino vinum emere debet.
– У винску таверну улази роб: мора купити вино господару.
9. Interim de rostris candidatus ad populum clamat, de bello Gallico et victoriis populi Romani multa dicit.
– У међувремену са говорнице кандидат виче ка народу, много прича о галском рату и победама римског народа.
10. Prope Marcum et Quintum duae puellae ambulant.
– Близу Марка и Квинта шетају две девојке.
11. Quintum conspiciunt, garriunt, rident in occulto.
– Опазе Квинта, брбљају, смеју се тајно.

III вежба (страница 37) – Превести на српски језик:

1. Magnam turbam in foro videtis. – Велику гужву видите на тргу.
2. Severus magister apud basilicam Semproniam stat et discipulos castigat.
– Строг учитељ стоји код базилике Семпроније и грди ученике.

Превести на латински језик:

3. Девојчице посматрају Квинта и смеју се. – Puellae spectant Quintum et rident.

Именице треће деклинације сугласничке основе (страница 43)

Ове именице имају следеће облике по падежима у једнини и множини са преводом:

	f.		n.	
падеж	једнина	множина	једнина	множина
1.	civitas – држава	civitates – државе	tempus – време	tempora – времена
2.	civitatis – државе	civitatum – држава	temporis – времена	temporum – временâ
3.	civitati – држави	civitatus – државама	tempori – времену	temporibus – временима
4.	civitatem – државу	civitates – државе	tempus – време	tempora – времена
5.	civitas – државо	civitates – државе	tempus – време	tempora – времена
6.	civitate – државом	civitatus – државама	tempore – временом	temporibus – временима

Именице се састоје од основе и наставка, односно завршетка. Основа именице добија се одбијањем наставка -is од генитива једнине, који се налази у речнику на другом месту и који са поменутих наставком показује припадност именице трећој деклинацији; на пример, основа именице civitas, civitatis, f. је civitat-. Именице мушког и женског рода имају исте наставке, а у 1. и 5. падежу једнине немају одређен наставак, што важи и за именице средњег рода у 1, 4. и 5. падежу једнине.

Имперфекат глагола esse (страница 44)

лице	једнина	множина
1.	eram – бејах	eramur – бејасмо
2.	eras – бејаше	eratis – бејасте
3.	erat – бејаше	erant – бејаху

IV лекција (страница 40-41): Pueri Ciceroni occurrunt
 – Дечаци иду у сусрет Цицерону (или: Дечаци срећу Цицерона)
 (Подвучене су именице треће деклинације сугласничке основе
 и имперфекат глагола esse са преводом.)

1. Marcus et Quintus usque in foro sunt, sed nunc ante curiam stant.
 – Марко и Квинт стално су на тргу, али сада испред курије (већнице) стоје.
2. E curia multi senatores veviunt et disputant de Caesare, qui in Gallia bellum gerit.
 – Из курије многи сенатори (посланици) долазе и расправљају о Цезару, који у Галији води рат.
3. Pueri occurrunt Marci patri, Ciceroni.
 – Дечаци иду у сусрет (тј. срећу) Марковом оцу Цицерону.
4. Cicero, clarus orator, antea consul erat, at nunc proconsul Ciliciae est.
 – Цицерон, славан говорник, раније бејаше конзул, а сада је проконзул Киликије.
5. Longum iter cum liberis in Graeciam et Asiam facere debet.
 – Дуг пут са децом у Грчку и (Малу) Азију мора чинити (тј. дуго путовати).
6. Mox Romam relinquit, propterea maestus est; Quintus autem valde laetus, Marcus confusus est.
 – Ускоро напушта Рим, зато је тужан; Квинт пак је веома срећан, (а) Марко збуњен.
7. In foro quoque praetorem et furem videmus.
 – На тргу такође претора (судију) и лопова видимо.
8. Antea fur apud praetorem in iudicio erat. – Раније лопов код претора на суду бејаше.
9. Nunc praetor cum lictoribus a foro abscedit, at lictores furem in carcerem ducunt.
 – Сада претор са ликторима (државним службеницима) са трга одлази, а ликтори лопова воде у затвор.
10. Per viam Tiro, Ciceronis libertus, currit et festinat: nam multa ad iter parare debet.
 – Кроз улицу Тирон, Цицеронов ослобођеник, трчи и жури: јер, много за пут мора припремати.

IV вежба (страница 44) – Превести на латински језик:

1. Музе, увек сте биле (тј. бејасте) пријатељице песника.
- Musae, semper eratis amicae poetarum.
2. Претор и лопов бејаху на суду. – Praetor et fur erant in iudicio.

Именице треће деклинације -i основе (страница 51)

У именице треће деклинације -i основе мушког и женског рода спадају у именице које у генитиву једнине имају више сугласника испред завршетка -is, као и оне са једнаким бројем слогова у номинативу и генитиву једнине; мењају се исто као именице треће деклинације сугласничке основе, али се од ових разликују у генитиву множине, где им је завршетак -ium (осим именица canis, затим, pater, mater и frater). Ту су и оне средњег рода -i основе које се завршавају на -e, -al, -ar; оне се разликују по завршетку -i у аблативу једнине, -ia у номинативу, акузативу и вокативу множине, и свакако -ium у генитиву множине. Именице мушког и женског рода имају исте наставке, а у 1. и 5. падежу једнине немају одређен наставак. Ево њихових облика:

падеж	m.		n.	
	једнина	множина	једнина	множина
1.	mons – планина	montes – планине	animal – животиња	animalia – животиње
2.	montis – планине	montium – планина	animalis – животиње	animalium – животиња
3.	monti – планини	montibus – планинама	animali – животињи	animalibus – животињама
4.	montem – планину	montes – планине	animal – животињу	animalia – животиње
5.	mons – планино	montes – планине	animal – животињо	animalia – животиње
6.	monte – планином	montibus – планинама	animali – животињом	animalibus – животињама

Футур I глагола esse (страна 52):

лице	једнина	множина
1.	ero – бићу	erimus – бићемо
2.	eris – бићеш	eritis – бићете
3.	erit – биће	erunt – биће

V лекција (страна 48-49): In Arcano – У Аркану

(Подвучене су именице треће деклинације -i основе и футур I глагола esse са преводом.)

1. Quintus, frater Ciceronis, fundum Arcanum in Latio habet.
– Квинт, Цицеронов брат, има имање Аркан у Лацију.
2. Cicero et Quintus cum liberis nunc non in urbe, sed in Arcano sunt.
– Цицерон и Квинт са децом су сад не у граду, него у Аркану.
3. Sol occidit, mox erit nox. – Сунце залази, ускоро биће ноћ.
4. Aves ad montes altos volant. – Птице према високим планинама лете.
5. In montibus silvae densae sunt; ibi multae bestiae habitant: lupi, vulpes, ursi.
– У планинама су густе шуме; тамо многе животиње станују: вукови, лисице (и) медведи.
6. Sub monte sunt agri, arbores et multa aedificia. – Под планином су њиве, дрвеће и многе грађевине.
7. Agricola impiger terram fodit. – Вредан земљорадник земљу копа.
8. In fundo sunt animalia varia. – На имању су разне животиње.
9. Oves, vaccas, capras pastor cogit et domum agit.
– Овце, краве (и) козе пастир тера и води кући.
10. Pastorem canis adiuvat. – Пастира (или: Пастиру) помаже пас.
11. Cicero et Quintus vilicum audiunt. – Цицерон и Квинт слушају управника имања.
12. Quinti vilicus saepe vinosus, semper piger est.
– Квинтов управник имања често је пијан (и) увек лењ.
13. De difficultatibus operae domino suo multa dicit, sed Quintus vilico non credit.
– О тешкоћама посла свом господару много (тога) говори, али Квинт управнику имања не верује.
14. Interim Cicero caelum conspicit. – У међувремену Цицерон опажа небо.
15. Fortasse cras imber erit: nam in caelo sunt nubes densae.
– Можда ће сутра бити киша: јер, на небу су густе облаци.
16. Pueri autem ad flumen stant. – А дечаци стоје код реке.
17. Quintus pisces captat, Marcus cum parva fele ludit.
– Квинт хвата рибе, (а) Марко се игра са малом мачком.

II вежба (страна 52) – Превести на српски језик:

1. Quintus est valde laetus et pisces captat.
– Квинт је веома срећан и хвата рибе.
2. Interim pastor montes altos spectat et oves multas cogit.
– У међувремену пастир посматра високе планине и тера многе овце.

Превести на латински језик:

3. Марко се на имању игра са мачком. – Marcus in fundo ludit cum fele.
4. Ускоро грожђе неће бити кисело. – Mox uva non erit acerba.
5. Сутра ћете бити код куће. – Cras eritis domi.

Придеви треће деклинације (страна 59-61)

Придеви се мењају по I и II деклинацији, или по III деклинацији. Нема придева који се мења по I и III или по II и III деклинацији. Дакле, опште гледано, има две врсте придева.

Али, унутар III деклинације има три врсте придева, а то су они са три, два или једним завршетком. Они се мењају као именице III деклинације -i основе, само што у шестом падежу једнине мушког и женског рода имају завршетак -i уместо -e.

Придеви са три завршетка стоје у речнику у првом падежу једнине мушког, женског и средњег рода; на пример: *celeber, celebris, celebre* – славан, славна, славно (са непостојаним -e испред -г – страна 59), или: *celer, celeris, celere* – брз, брза, брзо (са постојаним -e испред -г – страна 175). Промена ових

придева у мушком и женском роду разликује се само у првом и петом падежу једнине. (Иначе, ових придева има, поготово у уџбенику, веома мало.)

Придеви са два завршетка (који су чести) стоје у речнику на првом месту у првом падежу једнине мушког и женског рода, а на другом средњег рода; на пример, *tristis* значи тужан и тужна, а *triste* – тужно (страна 60 и 184). Мушки и женски род мењају се исто.

Придеви са једним завршетком стоје у речнику на првом месту у првом падежу једнине сва три рода, а на другом у другом падежу једнине такође сва три рода; на пример, *felix* значи срећан, срећна, срећно, а *felicitas* срећног, срећне, срећног (страна 60), или: *sapiens* – паметан, паметна, паметно, а *sapientis* – паметног, паметне, паметног (страна 183). Ови придеви се такође мењају исто у мушком и женском роду.

Императив презента (страна 61)

До сада смо се бавили глаголима у одређеном времену, лицу и броју, али не и начину; рекли смо да је неки глагол, рецимо, у садашњем времену (или презенту) у другом лицу множине, али не и то да је у индикативу или показном глаголском начину. Поред индикатива глаголи имају и императив, или заповедни глаголски начин, али који нема сва лица и времена.

Императив презента или први има само 2. лице, и код глагола 1., 2. и 4. конјугације чини га у једнини презентска основа, док у множини добија наставка -te (као у српском језику), а код глагола 3. конјугације у једнини добија -e (осим глагола *dicere*, *ducere* и *facere*), а у множини -ite; нпр.: 1. к. *Nota!* – Пази! *Notate!* – Пазите! 2. к. *Sede!* – Седи! *Sedete!* – Седите! 3. к. *Lege!* – Читај! *Legite!* – Читајте! 4. к. *Veni!* – Дођи! *Venite!* – Дођите! Императив презента глагола *esse* гласи: *Es!* – Буди! *Este!* – Будите!

Упитна заменица именичког облика (страна 62)

падеж	m. f.	n.
1.	<i>quis?</i> ко?	<i>quid?</i> шта?
2.	<i>cuius?</i> кога?	<i>cuius?</i> чега?
3.	<i>cui?</i> коме?	<i>cui?</i> чему?
4.	<i>quem?</i> кога?	<i>quid?</i> шта?
6.	<i>quo?</i> ким?	<i>qua?</i> где? чиме?

Ова заменица нема 5. падеж, као скоро све заменице; поред тога, осим што нема множину, именичког је облика, што значи да стоји самостално, а не као придев, уз именицу; придевски облик јој је *qui*, *quae*, *quod* (страна 97).

VI лекција (страна 56-57): *In theatro* – У позоришту (Подвучени су придеви треће деклинације са преводом.)

1. *Terentia et Pomponia cum liberis in theatro sedent et comoediam spectant.*

– Теренција и Помпонија са децом седе у позоришту и посматрају комедију.

2. *In scaena cantrix triste canticum de amore canit.*

– На позорници певачица тужну песмицу о љубави пева.

3. *Actor venit, brevem epistulam portat, clamat, vocat, sed cantrix nihil audit.*

– Глумац долази, носи кратко писмо, виче, зове, али певачица ништа (не) чује.

Прилог VI б) наставак

4. *Marco et Quinto comoedia gravis et molesta est.*

– Марку и Квинту комедија је тешка и досадна.

5. *Item puer, qui (страна 97, 182) cum patre sedet, pugiles frustra exspectat.*

– Такође, дечак који седи са оцем, узалуд чека рваче.

6. *Sed Tulliae comoedia placet, praesertim cantica.*

– Али Тулији се комедија свиђа, нарочито песмице.

7. *(Tullia errat et „carmina“ dicit – ideo Terentia filiam corrigit.)*

– (Тулија греша и говори „песме“ – зато Теренција ћерку исправља.)

8. *Pomponia de vestimentis semper cogitat et pallā cantrici invidet.*

– Помпонија увек размишља о хаљинама и певачици завиди (на) костиму.

9. At aviae difficile est tam diu sedere: non iam est iuvēnis et dorsum dolet.

– Али баби је тешко тако дуго седети: није већ (тј. више) млада и (њу) боли кичма.

III вежба (страна 62) – Превести на српски језик:

1. Iucundum est comoediam spectare. – Пријатно је посматрати комедију.

2. Difficile est tot horas tacere. – Тешко је толико сати ћутати.

Превести на латински језик:

3. Тулију забављају љупке песмице. – Tulliam delectant dulcia cantica.

4. Тулија не зна много о позоришту. – Tullia non scit multum de theatro.

Четврта деклинација (страна 71)

По четвртој деклинацији мењају се само именице (а не и придеви), и то само оне мушког и средњег рода, док оних женског рода има веома мало. Облици су:

падеж	m.		n.	
	једнина	множина	једнина	множина
1.	magistratus – службеник	magistratus – службеници	cornu – рог	cornua – рогови
2.	magistratus – службеника	magistratum – службеника	cornu – рога	cornuum – рогова
3.	magistratui – службенику	magistratibus – службеницима	cornu – рогу	cornibus – роговима
4.	magistratum – службеника	magistratus – службенике	cornu – рог	cornua – рокове
5.	magistratus – службениче	magistratus – службеници	cornu – рогу	cornua – рогови
6.	magistratu – службеником	magistratibus – службеницима	cornu – рогом	cornibus – роговима

Имперфекат (страна 72)

Имперфекат глагола четири конјугације гради тако што се у 1. и 2. конјугацији на презентску основу глагола додају следећи завршеци: једнина 1. -bam 2. -bas 3. -bat, множина 1. -bamus 2. -batis 3. -bant; у 3. и 4. конјугацији испред поменутих завршетака ставља се вокал -e. (Презентска основа глагола, ако немамо његов инфинитив, добија се одбацивањем последњег -o од облика глагола на првом месту у речнику у 2., 3. и 4. конјугацији, а у 1. конјугацији заменом поменутог вокала -o вокалом -a.)

На латинском језику in-perfectum → imperfectum значи незавршено, па тако имперфекат показује незавршену или трајну радњу у прошлости, и преводи се на српски језик имперфектом, што звучи архаично, или перфектом несвршених глагола; на пример, од глагола specto, 1. – посматрам, имперфекат гласи: spectabam – посматрах, посматрао сам, итд.

VII лекција (страна 68-69): Marcus multa quaerebat – Марко је много (тога) питао

(Подвучене су именице четврте деклинације

и глаголи четири конјугације у имперфекту са преводом.)

1. Cicerones, pater et filius, in monte Capitolino erant: ambulabant, templa spectabant, et colloquium de deis et religione habebant.

– Цицерони, отац и син, бејаху на капитолском брегу: шетали су, посматрали су храмове, и имали (тј. водили) су разговор о боговима и вери.

2. Marcus multa interrogabat: de vetustate urbis Romae, de regibus, de aedificatione templorum; dein de institutionibus populi Romani, de senatu, de consulibus et aliis magistratibus.

– Марко је много (тога) питао: о старости града Рима, о краљевима, о грађењу храмова; потом, о установама римског народа, о Сенату, о конзулима и другим службеницима.

3. Pater laetus dicebat omnia... – Отац је срећан све говорио...

4. Sed ecce, paulatim in sermonem de bellis Punicis veniunt: nam Marcus temere de Carthaginiensium rege Hannibale multa rogat.

– Али ето, помало у разговор о пунским ратовима долазе: јер, Марко непромишљено много (тога) пита о краљу Картагињана Ханибалу.

5. Nunc et laetitia patris paulatim decrescit at iracundia crescit.

– Сада и радост оца помало опада а гнев расте.

6. Passeres, qui (страна 97) modo undique saliebant, nunc in caelum volant.

– Врапци, који су свуда само скакутали, сада лете на небо.

III вежба (страница 73) – Превести на српски језик:

1. Multi artifices signis deorum templa ornabant.

– Многи уметници су киповима богова украшавали храмове.

Превести на латински језик:

2. Римљани су водили рат са славном Ханибаловом војском.

– Romani gerebant bellum cum claro Hannibalis exercitu.

3. Цицеронов син је мало знао о римској историји.

– Ciceronis filius paulum sciebat de historia Romana.

4. Неколико векова имао је власт (тј. владао је) Сенат.

– Aliquot saecula imperium habebat Senatus.

Пета деклинација (страница 80)

По петој деклинацији се мењају именице женског рода, које у генитиву једнине имају завршетак -ei. Већина ових именица има само једнину, јер им је значење апстрактно, као рецимо spes, spei, f. – нада. Све падеже у једнини и множини имају само именице res, rei, f. – ствар, и dies, diei, m. f. – дан, која једина има мушки род, док је женског рода када означава неки одређен дан. Уз именицу res често стоји неки придев и тада она мења значење; на пример: res publica, rei publicae, f. – држава, итд.

Облици поменуте именице пете деклинације су следећи:

падеж	једнина	множина
1.	<u>res</u> – ствар	<u>res</u> – ствари
2.	<u>rei</u> – ствари	<u>rerum</u> – ствари
3.	<u>rei</u> – ствари	<u>rebus</u> – стварима
4.	<u>rem</u> – ствар	<u>res</u> – ствари
5.	<u>res</u> – ствари	<u>res</u> – ствари
6.	<u>re</u> – ствари	<u>rebus</u> – стварима

Футур I (страница 80-81)

Глаголи четири конјугације у футуру I показују будућу радњу и преводе се на српски језик футуром I несвршених или свршених глагола. У 1. и 2. конјугацији граде се додавањем на презентску основу у једнини завршетак 1. -bo, 2. -bis, 3. -bit, у множини 1. -bimus, 2. -bitis, 3. -bunt, а у 3. и 4. конјугацији у једнини 1. -am, 2. -es, 3. -et, а у множини 1. -emus, 2. -etis, 3. -ent; на пример, specto, 1. – посматрати, основа specta-, 1. spectabo – посматраћу, 2. spectabis – посматраћеш, итд, или cano, 3. – певати, основа can-, 1. canam – певаћу, 2. canes – певаћеш, итд.

VIII лекција (страница 78-79): Ciceronis epistula – Цицероново писмо

(Подвучене су именице пете деклинације и футур I глагола четири конјугације са преводом.)

1. Cicero Attico salutem dicit. – Цицерон Атику поздрав шаље (дословно: говори).

2. In Pompeiano aliquot dies eram; ibi de itinere multa cogitabat.

– На имању у Помпеји неколико дана бежах; тамо сам много размишљао о путу.

3. Mox Brundisii ero. – Бићу ускоро у Брундизију.

4. Eo Pomptinus, legatus meus veniet; mox in Ciliciam una navigabimus.

– Тамо ће доћи мој намесник Помптин; ускоро ћемо заједно да пловимо у Киликију.

5. Brundisii etiam Pompeium videbo. – У Брундизију ћу видети и Помпеја.

6. Multos de re publica sermones accipiam. – Чућу многе разговоре о држави.

7. Cognoscemus non modo res, sed etiam rumores de Caesare.

– Сазнаћемо не само дела, него и гласине о Цезару.

8. In senatu(m) autem magnam spem pono.

– А у сенат се много уздам (дословно: полажем велику наду).

9. Iam flagro (a) desiderio Urbis. – Већ горим (од) жеље (за) Градом (Римом).

10. Omnia de rei publicae statu mihi scribes, negotia mea domi diligenter conficies – certo scio.

– Писаћеш ми све о стању државе (и) брижљиво ћеш обављати моје послове код куће – сигурно знам.

11. Ego nec longas neque multas litteras mittam; narrabo cum aliquid habebo novi.

– Ја (не-)ћу слати ни дуга нити многа писма; причаћу кад нешто новог будем имао (футур I преведен футуром II).

12. Cicero puer tibi salutem dicit. – Цицерон дечак ти шаље (дословно: говори) поздрав. 13. Tuas litteras exspectabo. Vale. – Чекаћу твоја писма. Здраво.

14. Cicero Tironi epistulam dictat. – Цицерон Тируну диктира писмо.

15. Tiro epistulam Ciceronis amico, Attico, in Graeciam mittet.

– Тиرون ће у Грчку послати писмо Цицероновом пријатељу Атику.

Личне и лична повратна заменица (страна 87)

У латинском језику личне заменице имају прво и друго лице, као и једнину и множину, али као скоро све заменице, немају пети падеж. Немају такође ни треће лице и род, а то им надокнађују једне од показних заменица, које, осим значења показних, имају и значење личних заменица, и о њима ће бити речи касније. Поред личних, ту су и личне повратне заменице, које, осим поменутих недостатака, немају множину, а ни први падеж, јер не могу бити субјекат у реченици. Облици и преводи ових заменица су следећи:

падеж	личне заменице				лична повратна заменица	
	једнина		једнина		једнина	
	прво лице	друго лице	прво лице	друго лице	треће лице	
1.	ego ја	tu ти			–	
2.	mei мене	tui тебе			sui себе	
3.	mihi мени, ми	tibi теби, ти			sibi себи, си	
4.	me мене, ме	te тебе, те			se себе, се	
6.	me мном	te тобом			se собом	
множина						
падеж	прво лице	друго лице	прво лице	друго лице	треће лице	
1.	nos ми	vos ви				
2.	nostri нас	vestri вас				
	nostrum од нас*	vestrum од вас*				
3.	nobis нама	vobis вама				
4.	nos нас	vos вас				
6.	nobis нама	vobis вама				

*Генитив множине личне заменице има два облика, јер други облик има деоно или партитивно значење; на пример: Quis nostrum? Ко од нас? или: Quis vestrum? Ко од вас? (Први облик има значење које је уобичајено за већину генитива, а то је присвојно или посесивно значење.)

Предлог са аблативом cum – са, уз ове заменице не стоји пре, као у српском језику, већ после њих, па је, тако, tecum – са мном, tecum – са тобом, secum – са собом, nobiscum – са нама, а vobiscum – са вама.

Што се тиче личне повратне заменице, она се употребљава у латинском језику само у трећем лицу, а у српском у свим лицима. На пример: Omnia secum portat. (Он) све са собом носи. Али: Omnia tecum porto. (Ја) све са собом носим, а не: (Ја) све са мном носим, итд.

Перфекат глагола четири конјугације и глагола esse (страна 88)

Код глагола четири конјугације перфекат се гради додавањем на перфекатску основу у једнини наставака 1. -i, 2. -isti, 3. -it, а у множини 1. -imus, 2. -istis, 3. -erunt, а исти наставци важе и за глагол esse; перфекатска основа се добија одбацивањем наставка -i од перфекта глагола у првом лицу једнине, који се налази на трећем месту у речнику.

За разлику од имперфекта, који се преводи на српски језик имперфектом или перфектом несвршених глагола, латински перфекат се преводи аористом или перфектом свршених глагола; тако, од глагола facio, 3. feci, factum – радити, урадити, перфекат са преводом гласи:

		а перфекат глагола esse:			
лице	једнина	множина	једнина	множина	
1.	feci урадио сам	fecimus урадили смо	fui био сам	fuimus били смо	
2.	fecisti урадио си	fecistis урадили сте	fuisti био си	fuistis били сте	
3.	fecit урадио је	fecerunt урадили су	fuit био је	fuerunt били су	

IX лекција (страница 84-86): Lucius patrem fugit – Луције избегава оца
(Подвучене су личне заменице и перфекат са преводом.)

- Pompeiani praeclaras thermas aedificaverunt. – Помпејци су саградили дивна купатила.
 - Dum Pompeiis manebant, pueri Cicerones thermas visitaverunt.
– Док су боравили у Помпеји, дечаки Цицерони су посетили и купатила.
 - Primum in apodyterio vestimenta reliquerunt, dein in caldario non diu sudabant – celeriter in piscinam insiluerunt.
– Прво су у свлачионици оставили одећа, затим су се не дуго знојили у сауни – убрзо су скочили у базен.
 - »Tepidarium nobis non est necessarium« – Quintus dixit – »iuvenes sumus!«
– »Сауна нама није потребна« – рече Квинт – »млади смо!«
 - »Sed ubi nunc Lucius est?« Marcus interrogavit – »In peristylu nobiscum fuit.«
– »Али где је сада Луције?« Марко упита – »У трему је био са нама.«
 - At Quintus: »Ego quoque Lucium vidi, sed in apodyterio. (In) piscinam non intravit.«
– Но Квинт (рече): »Ја сам такође видео Луција, али у свлачионици. У базен није ушао.«
 - In piscinam Lucii pater descendit. – Луцијев отац је ушао у базен.
 - De filio suo amicum interrogavit. – О свом сину упитао је пријатеља.
 - »Lucius in peristylu fuit« – respondit amicus – »pilam habuit. Sed ubi nunc est?«
– »Луције је био у трему« – одговори пријатељ – »имао је лопту. Али где је сада?«
 - Lucius delituit: quare eum (страница 96) nunc nemo videt.
– Луције се сакрио: зато њега сада нико (не) види.
 - Videsne tu improbum puerum Lucium? – Видиш ли ти неваљалог дечака Луција?
- I вежба (страница 89) – Превести на српски језик:
- Dum tu ludis in peristylu, Marcus (in) piscinam intravit.
– Док се ти играш у трему, Марко је ушао у базен.
- Превести на латински језик:
- Ми смо јуче били у купатилима. – Nos heri fuimus in thermis.
 - Ви сте изградили лепе храмове и велика купатила.
– Vos aedificavistis pulchra templa et magnas thermas.
 - Ја сам се јуче ознојио у сауни. – Ego heri sudavi in caldario.
 - Док је отац седео у базену, Луције се сакрио.
– Dum pater sedebat in piscinā, Lucius delituit.

Припрема за први писмени задатак

Имперфекат глагола четири конјугације (страница 72)

Имперфекат глагола четири конјугације гради тако што се у 1. и 2. конјугацији на презентску основу глагола додају следећи завршеци: једнина 1.-bam 2.-bas 3.-bat, множина 1.-bamus 2.-batis 3.-bant; у 3. и 4. конјугацији испред поменутих завршетака ставља се вокал -e. (Презентска основа глагола, ако немамо његов инфинитив, добија се одбацивањем последњег -o од облика глагола на првом месту у речнику у 2., 3. и 4. конјугацији, а у 1. конјугацији заменом поменутог вокала -o вокалом -a.)
На латинском језику in-perfectum→imperfectum значи незавршено, па тако имперфекат показује незавршену или трајну радњу у прошлости, и преводи се на српски језик имперфектом, што звучи архаично, или перфектом несвршених глагола; на пример, од глагола specto, 1. – посматрам, имперфекат гласи: spectabam – посматрах, посматрао сам, итд.

Футур I глагола четири конјугације (страна 80-81)

Глаголи у футуру I показују будућу радњу и преводе се на српски језик футуром I несвршених или свршених глагола. У 1. и 2. конјугацији граде се у једнини додавањем завршетака 1. -bo, 2. -bis, 3. -bit, у множини 1. -bimus, 2. -bitis, 3. -bunt, а у 3. и 4. конјугацији у једнини 1. -am, 2. -es, 3. -et, а у множини 1. -emus, 2. -etis, 3. -ent; на пример, specto, 1. – посматрати, основа specta-, 1. spectabo – посматраћу, 2. spectabis – посматраћеш, итд, или cano, 3. – певати, основа can-, 1. canam – певаћу, 2. canes – певаћеш, итд.

Перфекат глагола четири конјугације и глагола esse (страна 88)

Код глагола четиру конјугације перфекат се гради додавањем на перфекатску основу у једнини наставака 1.-i, 2.-isti, 3.-it, а у множини 1.-imus, 2.-istis, 3.-erunt, а исти наставци важе и за глагол esse; перфекатска основа се добија одбацивањем наставка -i од перфекта глагола у првом лицу једнине, који се налази на трећем месту у речнику.

За разлику од имперфекта, који се преводи на српски језик имперфектом или перфектом несвршених глагола, латински перфекат се преводи аористом или перфектом свршених глагола; тако, од глагола facio, 3. feci, factum – радити, урадити, перфекат са преводом гласи:

а перфекат глагола esse:

лице	једнина	множина	једнина	множина
1.	feci урадио сам	fecimus урадили смо	fui био сам	fuimus били смо
2.	fecisti урадио си	fecistis урадили сте	fuisti био си	fuistis били сте
3.	fecit урадио је	fecerunt урадили су	fuit био је	fuerunt били су

Показне заменице (страна 96-97)

Показна заменица is, ea, id замењује личну заменицу трећег лица која, за разлику од првог и другог лица, има родове. У генитиву се преводи и присвојном заменицом трећег лица; на пример: pater eius – његов или њен отац, pater eorum или pater earum – њихов отац.

Заменице iste, ista, istud (тај, та, то) и ipse, ipsa, ipsum (сам, сама, само) мењају се као ille, illa, illud, од које су настали чланови у романским језицима.

Показна заменица is, ea, id

	мушки род		женски род		средњи род	
падеж	једнина	множина	једнина	множина	једнина	множина
1.	is – онај	ii (ei) – они	ea – она	ae – оне	id – оно	ea – она
2.	eius – оног	eorum – оних	eius – оне	earum – оних	eius – оног	eorum – оних
3.	ei – оном	iis (eis) – оним	ei – оној	iis (eis) – оним	ei – оном	iis (eis) – оним
4.	eum – оног	eos – оне	eam – ону	eas – оне	id – оно	ea – она
6.	eo – оним	iis (eis) – оним	ea – оном	iis (eis) – оним	eo – оним	iis (eis) – оним

Прилог X б)

Показна заменица hic, haec, hoc

	мушки род		женски род		средњи род	
падеж	једнина	множина	једнина	множина	једнина	множина
1.	hic - овај	hi - ови	haec - ова	hae - ове	hoc - ово	haec - ова
2.	huius - овог	horum - ових	huius - ове	harum - ових	huius - овог	horum - ових
3.	huic - овом	his - овим	huic - овој	his - овим	huic - овом	his - овим
4.	hunc - овог	hos - ове	hanc - ову	has - ове	hoc - ово	haec - ова
6.	hoc - овим	his - овим	hac - овом	his - овим	hoc - овим	his - овим

Показна заменица ille, illa, illud

падеж	мушки род		женски род		средњи род	
	једнина	множина	једнина	множина	једнина	множина
1.	ille - онај	illi - они	illa - она	illae - оне	illud - оно	illa - она
2.	illius - оно	illorum - оних	illius - оне	illarum - оних	illius - оног	illorum - оних
3.	illi - оном	illis - оним	illi - оној	illis - оним	illi - оном	illis - оним
4.	illum - оног	illos - оне	illam - ону	illas - оне	illud - оно	illa - она
6.	illo - оним	illis - оним	illa - оном	illis - оним	illo - оним	illis - оним

Односна и упитна заменица придевског облика

qui, quae, quod (који, која, које) (страница 97)

Када је заменица qui, quae, quod упитна, каже се да је придевског облика, јер је везана за именицу као и придев, док је о упитној заменици именичког облика quis, quid било речи раније, на страни 62, па тако имамо разлику: Quis venit? – Ко долази? и Qui amicus venit? – Који пријатељ долази?

Када је односна заменица qui, quae, quod у генитиву, може се превести и односно-присвојном заменицом, као cuius, quorum и quarum – чији. Она има следеће облике:

падеж	мушки род		женски род		средњи род	
	једнина	множина	једнина	множина	једнина	множина
1.	qui - који	qui - који	quae - која	quae - које	quod - које	quae - која
2.	cuius - којег	quorum - којих	cuius - које	quarum - којих	cuius - којег	quorum - којих
3.	cui - којем	quibus - којим	cui - којој	quibus - којим	cui - којем	quibus - којим
4.	quem - којег	quos - које	quam - коју	quas - које	quod - које	quae - која
6.	quo - којим	quibus - којим	qua - којом	quibus - којим	quo - којим	quibus - којим

X лекција (страница 94-95): Ludus – Школа

(Подвучене су показне и односно-упитна заменица са преводом.)

- Romani liberos septem annos natos in ludum mittunt.
– Римљани децу стару седам година шаљу у школу.
- Discipuli mane, ante lucem surgunt et cum paedagogo in ludum abscedunt.
– Ученици ујутро, пре свитања устају и са педагогом у школу одлазе.
- Ludi saepe sub porticibus sunt. – Школе су често под тремовима.
- Discipuli in sellis sedent et in tabulis ceratis stylo scribunt.
– Ученици седе на столицама и пишу писаљком на воштаним таблицама.
- Magister eos grammaticam, id est litteras legere et recte scribere docet.
– Учитељ их учи граматичу (дословно: граматичу), то јест да читају (дословно: читати) слова и да тачно пишу (дословно: писати).
- Discipuli et linguam Graecam discunt, multos poëtas Graecos legunt et eorum versus magistro recitant.
– Ученици уче и грчки језик, читају многе грчке песнике и њихове стихове читају наглас учитељу.
- Non omnes discipuli ludo contenti sunt: alios grammatica delectat, aliis molesta est; his carmina valde placent, illis difficillima (напомена на страни 116) et inutilia sunt.
– Нису сви ученици задовољни школом: једне граматика забавља, (а) другима је тешка; овима се песме веома свиђају, (а) онима су веома тешке и некорисне.

II вежба (страница 97) – Превести на српски језик:

- Hic puer, qui Marco de ludo narrat, appellavit carmina inutilia.
– Овај дечак, који Марку прича о школи, назвао је песме некорисним (дословно: некорисне).
- Ista puella, quam ille paedagogus exspectat, cras sua carmina recitabit.
– Та девојка, коју чека онај педагог (тј. роб, пратилац деце), сутра ће читати наглас своје песме.
- Illa puella, quae sedebat prope magistrum, omnia audivit.
– Она девојка, која је седела близу учитеља, све је чула.
- Marcus numquam in ludo fuit, Lucius cottidie ad ludum venit. Hic de carminum utilitate, ille de ludi iucunditate cogitat. (utilitas, utilitatis, f. – корист; iucunditas, iucunditatis, f. – пријатност)
– Марко никад (ни-)је био у школи, (док) Луције сваки дан долази у школу. Овај размишља о користи песама, (а) онај о пријатности школе.

Бројеви су једна од пет не потпуно променљивих врста речи, и спадају у имена, као и именице, придеви и заменице, јер се мењају по падежима (не сви), док се глаголи мењају по лицима. Постоје основни и редни бројеви; основни бројеви долазе на питање: колико? (quot?), а редни на питање: који по реду? (quotus?). Од основних бројева се мењају један, два, три, стотине и хиљаде; један, два и три комбинују прве три и заменичку деклинацију, стотине се мењају по првој и другој деклинацији, а хиљаде по трећој. Што се тиче редних бројева, они се мењају по првој и другој деклинацији. Називи бројева од један до десет углавном чине основ творбе назива свих осталих бројева.

Именица уз непроменљив број стоји у падежу у ком би била и да нема броја, за разлику од српског језика, где именица уз број стоји у генитиву. Променљив број понаша се као придев и слаже се са именицом у роду, броју и падежу; једино уз хиљаде, као у српском језику, именица стоји у генитиву множине.

Промена основних бројева

падеж	мушки род	женски род	средњи род	мушки и женски род	средњи род
1.	unus – један	una – једна	unum – једно	tres – тројица, три	tria – три
2.	unius – једног	unius – једне	unius – једног	trium – тројице, трију	trium – трију
3.	uni – једном	uni – једној	uni – једном	tribus – тројици, трима	tribus – трима
4.	unum – једног	unam – једну	unum – једно	tres – тројицу, три	tria – три
6.	uno – једним	una – једном	uno – једним	tribus – тројицом, трима	tribus – трима

падеж	мушки род	женски род	средњи род	средњи род
1.	duo – два, двојица	duae – две	duo – два	milīa – хиљаде
2.	duorum – двају, двојице	duarum – двеју	duorum – двају	milium – хиљада
3.	duobus – двама, двојици	duabus – двома	duobus – двама	milibus – хиљадама
4.	duo(s) – два, двојицу	duas – две	duo – два	milīa – хиљаде
6.	duobus – двама, двојицом	duabus – двома	duobus – двама	milibus – хиљадама

XI лекција (страница 100-101): In macello – На пијаци

(Подвучени су бројеви са преводом.)

1. Prima mensa: Pisces frigam, piper, cuminum, organum teram, suffundam acetum, mel, oleum, liquamen;
– Прво јело: испржићу рибе, изрендаћу бибер, ким (и) оригано, сипаћу сирће, мед, уље (и) прелив;
2. pisces perfundam, piper aspergam. – прелићу рибе, посућу бибер.
3. Secunda mensa: In ventrem pullorum fractas olivas mittam;
– Друго јело: у утробу пилића ставићу згњечене маслине;
4. dein pullos frigam, dein olivas eximam.
– потом ћу испржити пилиће, (а) затим ћу извадити маслине.
5. Cum beta in mensa ponam. – Поставићу (то) са блићвом на столу.
6. Tertia mensa: dulcia mala cum melle, crustula, nuces...multum vinum...
– Треће јело: слатке јабуке са медом, колачи, ораси...много вина...
7. quarta mensa ... quinta mensa ... sexta mensa ... septima ...
– четврто јело ... пето јело ... шесто јело ... седмо ...
8. Terentia ancillam Hermionam in macellum misit.
– Теренција је послала служавку Хермиону на пијацу.
9. Coquus Demetrius Hermionam vidit et ad cenam invitavit.
– Кувар Деметрије је видео Хермиону и позвао на вечеру.

I вежба (страница 105) – Превести на латински језик:

1. Прочитаћу три велике књиге. – Legam tres magnos libros.
2. Морам да продам двадесет риба. – Debeo vendere viginti pisces.
3. Колико кошта она зелена пала? – Quanti constat illa viridis palla?

Страна 100 – облачићи:

1. Hanc lanam decem denariis emi; non est lota...

– Ову вуну сам купила (за) десет динара; није опрана...

2. Mea erat viginti denariis. Optimam pallam ipsa faciam...

– Моја је била двадесет динара. Направићу сама најбољу палу...

3. Quanti bulbi sunt? – Колико је црни лук? (дословно: Колико су црни лукови?)

4. Uno denario tibi hos bulbos vendo. – (За) један динар теби ове црне лукове продајем.

5. Quanti olivae constant? – Колико коштају маслине?

6. Duobus denariis has olivas vendo. – Ове маслине продајем (за) два динара.

7. Veni mecum, Hermiona, cenam tibi parabo: quinque pisces emi et quattuor pullos. Domini non sunt domi iam sex dies.

– Дођи са мном, Хермиона, спремићу ти вечеру: купио сам пет риба и четири пилета. Газде нису код куће већ шест дана.

8. Da mihi tres denarios tuos. Quinque iam habeo: liquamen emere debeo.

– Дај ми твоја три динара. Пет већ имам: морам купити прелив.

9. Heri emi liquamen septem denariis; num hodie octo constat? An cras novem erit?!!!

– Јуче сам купио прелив (за) седам динара; зар данас осам кошта? Или ће сутра бити девет?!!!

Компарација придева (страница 115-117)

У латинском језику, као и у српском, постоји врста речи која даје одговор на питање: ко? или: шта? То су именице. Али, постоји и врста речи која даје одговор на питање: какав? а то су придеви, и они се односе превасходно на именице, које означавају некога или нешто са одређеним својством. То својство или особину неко може да има у већој мери од некога другог, и ту долазимо до поређења или компарације придева.

Има три степена поређења, а то су: 1) позитив, који као нулти степен поређења казује само које је својство у питању – на пример, славан; 2) компаратив, који као први степен казује већу заступљеност одређеног својства – на пример, славнији, и 3) суперлатив, који као други степен казује највећу заступљеност одређене особине – на пример, најславнији.

(Постоји и компарација прилога, од којих је већина настала од придева, али она није обухваћена важећим уџбеником.)

Компаратив придева (страница 115-116)

Већина придева гради компаратив тако што се на део придева у позитиву без завршетка генитива једине мушког рода додаје за мушки и женски род наставак (тачније: суфикс) -ior, а за средњи -ius; на пример, код придева clarus, 3 – славан, који се мења по првој и другој деклинацији, од генитива clar-i одбија се -i и додаје -ior или -ius, тако да clarior значи славнији, славнија, а clarius – славније; код придева felix, felicis – срећан, који се мења по трећој деклинацији, од генитива felic-is одбија се -is и додаје -ior или -ius, тако да felicius значи срећнији, срећнија, а felicius – срећније.

Компаратив се мења по трећој деклинацији као именице сугласничке основе (страница 43), тако да је од clarior, clarius генитив једине сва три рода clarioris, итд, а од felicius, felicius – felicius, итд.

Именица уз компаратив стоји или у аблативу без предлога (a/ab/abs – од), рецимо, clarior (a) Caesare – славнији од Цезара, или у номинативу иза везника quam – него, рецимо, clarior quam Caesar – славнији него Цезар.

Суперлатив придева (страница 116)

Већина придева гради суперлатив тако што се на већ описани у одељку о компаративу део генитива додају за номинатив једине мушког, женског и средњег рода завршеци -issimus, -issima, -issimum; на пример, clarissimus, clarissima, clarissimum значи најславнији, најславнија, најславније, а felicissimus, felicissima, felicissimum – најсрећнији, најсрећнија, најсрећније. Придеви на -er добијају суперлатив додавањем -rimus, -rima, -rimum на позитив придева у номинативу једине мушког рода; на пример, од придева прве и друге деклинације pulcher, pulchra, pulchrum – леп, лепа, лепо,

суперлатив је pulcherrimus – најлепши, итд. по родовима, или од придева треће деклинације celeber, celebris, celebre – славан, славна, славно, суперлатив је celeberrimus – најславнији, итд. по родовима. Шест придева треће деклинације чији се номинатив једнине мушког и женског рода завршава на -ilis, а средњег на -ile, добијају у суперлативу -limus, -lima, -limum; то су, наведени и преведени у номинативу једнине мушког рода, придеви facilis – лак, difficilis – тежак, similis – сличан, dissimilis – различит, humilis – низак и gracilis – танак, тако да, рецимо, facillimus значи најлакши, итд. Као што се и види по завршенима, суперлатив се у мушком и средњем роду мења по другој деклинацији, а у женском по првој.

У латинском језику уз суперлатив стоји именица, са или без придева, у генитиву множине, као и у српском језику, с том разликом што се у српском додаје предлог: од; на пример: clarissimus omnium imperatorum – најславнији од свих војсковођа.

Латински суперлатив се, осим суперлативом, на српски језик преводи и позитивом уз прилог: веома; на пример: clarissimus значи и најславнији и веома славан.

Неправилна компарација (страна 117)

Пет придева имају различите основе три степена поређења и стога имају суплетивну или неправилну компарацију; наведени и преведени номинативом једнине мушког рода то су 1) bonus – добар, melior – бољи, optimus – најбољи, 2) malus – лош, peior – гори, pessimus – најгори, 3) magnus – велик, maior – већи, maximus – највећи, 4) parvus – мали, minor – мањи, minimus – најмањи и 5) multus – многи, бројан, plus* – више, plurimus – најбројнији.

*Придев multus, 3, као и у српском језику придев многи, углавном се користи у множини; зато га у латинском језику нема у једнини мушког и женског рода компаратива; наиме, једнина компаратива средњег рода plus, уз коју стоји именица у генитиву, преводи се прилогом: више; на пример: plus felicitatis – више среће; у множини га има и у мушком и женском роду (plures), а и у средњем (plura), и такође се преводи именицом у генитиву и предлогом: више; на пример: Vidi plures aves quam tu. – Видео сам више птица него ти.

Описна компарација (страна 117)

Придеви прве и друге деклинације, који се у номинативу једнине мушког рода завршавају на -eus, -ius, -uus у компаративу испред позитива добијају прилог magis – више, а у суперлативу maxime – највише; на пример: necessarius – потребан, magis necessarius – више потребан, односно, потребнији, и maxime necessarius – највише потребан, односно, најпотребнији.

XII лекција (страна 108-112):

Quintus de bello Gallico narrat – Квинт прича о Галском рату

(Дате су реченице које садрже компаратив и суперлатив подвучене са преводом.)

(страна 108) 1. Ille mihi dies, cum Nervii nos oppugnaverunt, longe gravissimus fuit.

– Онај ми је дан био далеко најтежи, кад су нас Нерви напали.

2. Numquam in maiore periculo fui. – Никад у већој опасности (ни-)сам био.

(страна 109) 3. (In) altissimo loco sum. – (На) највишем месту сам.

4. Omnium laborum hic est molestissimus.

– (Од) свих напора овај је најтежи (најдосаднији).

5. Quercus durior est (a) fago. – Храст је тежи (тј. тврђи) од букве.

6. Non sunt celeriores quam nos (spero)! – Нису бржи него ми (надам се)!

7. Roma, semper mihi carissima eris! – Риме, увек ћеш ми бити најдражи.

(страна 110) 8. Postero die hostes (cum) multo maioribus (страна 117) copiis oppugnabant. – Следећег дана непријатељи (са) много већим четама су нападали.

9. Ego, qui tenuissimae valetudinis eram, ne nocturnum quidem tempus mihi ad quietem relinquebam.

– Ја, који бејех веома слабог здравља, нисам баш себи (дословно: мени) остављао ноћно време за одмор.

10. Haec epistula brevior est (ab) illa quam heri scripsit.

– Ово писмо је краће од оног које је јуче написао.

11. Duplici muro et pluribus turribus castra munivi.
– Двоструким зидом и бројнијим торњевима утврдио сам логор.
12. Milites (cum) maxima virtute hostes repellunt.
– Војници (са) највећом храброшћу одбијају непријатеље.
- (страна 111) 13. Plurima militum impedimenta iam flagrant, ...
– Веома бројне опреме војника већ су гореле,...
14. Hic (i. e. * medicus) est maxime necessarius. (*i. e. је скраћеница од id est – то јест.)
– Овај (тј. лекар) је најпотребнији.
15. Meum vulnus minus (страна 117) est (a) tuo. – Моја рана је мања од твоје.
16. Haec epistula brevissima est omnium. – Ово писмо је најкраће од свих.
17. Ah, impedimenta mea pauperrima!!! – Ах, најјадније моје опреме!!!
(страна 112) 18. Melius est laborare quam sub terra iacere.
– Боље је радити него под земљом лежати.
19. Mihi quoque praeda magis necessaria est quam gloria.
– Мени је такође плен потребнији него слава.
20. Statim fratri longissimam epistolam mittam.
– Одмах ћу послати брату веома дуго писмо.

I вежба (страна 118) – Превести на латински језик:

1. Те планине су највише (од) свих. – Isti montes sunt altissimi omnium.
2. Оног дана (аблатив) сам имао (перфекат) тежи посао него данас.
– Illo die habui difficiliorē operam quam hodie.
3. Другарице моја, најдража си ми (од) свих. – Amica mea, mihi es carissima omnium.

Припрема за други писмени задатак

На другом писменом задатку треба превести три реченице са српског на латински језик. Од старог градива ту су прве три деклинације именица и придева и позната глаголска времена: презент, имперфекат, футур I и перфекат. Од новијег градива ту су компаратив и суперлатив већине придева, укључујући и придеве на -er. Неправилна и описна компарација нису, дакле, заступљене на овом писменом задатку. Велику пажњу треба посветити томе у којем је падежу именица, са или без придева у позитиву, уз компаратив и суперлатив; наиме, у српском језику у оба ова случаја користи се предлог „од“; при преводу на латински језик не треба преводити поменути предлог, већ уз компаратив треба именицу, са или без придева у позитиву, ставити или у аблатив или у номинатив са речју quam – него, а уз суперлатив, у генитив множине, као у српском језику.

Заменица idem (уџбеник, страна 125)

Показна заменица idem, eadem, idem – исти, иста, исто, мења се као заменица is, ea, id (страна 96), с том разликом што, осим додавања слога -dem на њен крај, у првом падежу једнине мушког рода њен облик није isdem већ idem, затим, у првом и четвртном падежу једнине средњег рода губи се једно -d, тако да облик није iddem већ idem, и ако се завршава са -m, оно прелази у -n, тако да, на пример, у четвртном падежу једнине мушког рода није eumdem већ eundem, итд. Према томе, заменица има следеће облике:

пад.	мушки род		женски род		средњи род	
	једнина	множина	једнина	множина	једнина	множина
1.	idem - исти	iidem - исти	eadem - иста	eaedem - исте	idem - исто	eadem - иста
2.	eiusdem - истог	eorundem-истих	eiusdem - исте	earundem-истих	eiusdem - истог	eorundem-истих
3.	eidem - истом	iisdem - истим	eidem - истој	iisdem - истим	eidem - истом	iisdem - истим
4.	eundem - истог	eosdem - исте	eandem - ист	easdem - исте	idem - исто	eadem - иста
6.	eodem - истим	iisdem - истим	eadem - истом	iisdem - истим	eodem - истим	iisdem – истим

Презент глагола posse (страна 125)

Глагол possum, posse, potui – могу, моћи, могао сам, је сложен од придева potis – могућ, способан, и глагола esse – бити (презент на страни 20). У презенту поменути придев, без падешког завршетка, некад задржава сугласник -t, а некад, због једначења сугласника по звучности, прелази у -s (рецимо, potsum постаје possum), тако да глагол у презенту има следеће облике:

лице	једнина	множина
1.	possum – могу	possumus – можемо
2.	potes – можеш	potestis – можете
3.	potest – може	possunt – могу

Употреба падежа при означавању места (страна 125-126)

Имена градова и мањих острва самостално немају предлог. Тако, рецимо, Romam (акузатив) значи у Рим, без предлога in, Romā (аблатив) – из Рима, без предлога e, Romae (стари локатив*) – у Риму, Corcyrae* – на Крфу, Salamine* – на Саламини, итд.

(*Стари локатив је код именица прве и друге деклинације једнак генитиву једнине, док се код именица осталих деклинација уместо њега користи аблатив.)

XIII лекција (страна 122-123): Cicerones in Graeciam navigant

– Цицерони плове у Грчку

(Подвучени су заменица idem, глагол posse и имена места без предлога, као и превод.)

1. Brundisii navem ascenderunt et post novem aut decem horas ad insulam Corcyram appulerunt.

– У Бриндизију су се укрцали (на) брод и после девет или десет сати пристали су на острво Крф.

2. Duabus horis Corcyrae erimus. – За два сата бићемо на Крфу.

3. Tu potes malum scandere? – Да ли се можеш попети (на) јарбол?

4. Non possum. – Не могу.

5. Quis potest, praeter nautas? – Ко може, осим морнара?

6. Non omnia possumus omnes. – Не можемо сви све.

7. Omnes in eadem nave sumus: rem publicam (превести инструменталом) regere idem est ac navigare.

– Сви смо у истом броду: исто је владати државом и пловити.

8. Quis nobis Corcyrae hospitium parabit? – Ко ће нам на Крфу приредити дочек?

I вежба (страна 126) – Превести на српски језик:

1. Athenas iter facere possum. – У Атину могу путовати.

2. Potesne duas horas sedere? – Можеш ли седети два сата?

Превести на латински језик:

3. Учители нам могу причати о римској војсци.

– Magistri nobis possunt narrare de Romano exercitu.

Плусквамперфекат (страна 133)

Време глаголског облика који показује радњу, која се догодила пре неке друге прошле радње, је плусквамперфекат (од plus quam perfectum – више него перфекат), а гради се по лицима додавањем у једнини 1. -eram 2. -eras 3. -erat, и множини 1. -eramus 2. -eratis 3. -erant, на перфекатску основу, која се добија одбацивањем последњег -i од облика глагола на трећем месту у речнику. Преводи се плусквамперфектом свршеног глагола, ређе несвршеног; на пример, од глагола facio, 3. feci, factum – (у-)радити, feceram значи био сам урадио или бејаш урадио, итд. Плусквамперфекат често стоји у реченици са неким другим прошлим временом; на пример:

Ulixes Cyclopi vinum dedit (перфекат глагола do), quod ille numquam ante gustaverat.

– Одисеј је Киклопу дао вино, које онај никад раније (ни-)је био окусио.

I вежба (страна 133 – мало измењен текст) – Превести на латински језик:
(Подвући српски и латински плусквамперфекат.)

1. Одисеј бејаше смислио превару, па су зато Грци победили Тројанце.

– Ulixes finxerat dolum, et ideo Graeci vicerunt Troianos.

2. Одисеј дуго бејаше пловио, пре него што је дошао на Итаку.

– Ulixes diu navigaverat, priusquam venit (in) Ithacam.

3. Одисеј бејаше боравио на Огигији, пре него што је стигао код Феачана.

– Ulixes manserat Ogigiae, priusquam advenit ad Phaeaces.

Футур II (страна 140)

Време глаголског облика који показује радњу, која ће се догодити пре неке друге будуће радње, је футур II, а гради се по лицима додавањем у једнини 1. -ero 2. -eris 3. -erit, и множини 1. -erimus 2. -eritis 3. -erint, на перфекатску основу, која се добија одбацивањем последњег -i од облика глагола на трећем месту у речнику. Преводи се футуром II свршеног глагола, ређе несвршеног; на пример, од глагола facio, 3. feci, factum – (у-)радити, фес-его значи будем урадио, итд. Футур II углавном стоји у реченици са футуром I; на пример:

Cum Cicerones de Acropoli descenderint, Academiam visitabunt.

– Када Цицерони буду сишли са Акропоља, посетиће Академију.

I вежба (страна 140) – Превести на српски језик:

(Подвући латински и српски футур II.)

1. Cum domum venero, Homerī opus legam.

– Када будем дошао кући, читаћу Хомерово дело.

2. Cum cras in ludum venero, linguam Latinam discam.

– Када сутра будем дошао у школу, учићу латински језик.

Превести на латински језик:

(Подвући српски и латински футур II.)

3. Када будем посетио пријатеља, играћу се с његовом мачком.

– Cum visero amicum, ludam cum eius fele

Пасивни презент (страна 148-149)

Неке глаголске категорије, као што су лице, број и време, познате су. Што се тиче глаголских стања, актива и пасива, она нису до сада посебно помињана, јер су сва времена била у активу. Актив, или радно стање глагола, јавља се у реченици када субјекат врши радњу, односно, када активно учествује у њој, док се пасив, или трпно стање глагола, у реченици јавља када субјекат „трпи“ радњу, односно, када пасивно учествује у њој. У реченици са пасивом активни субјекат је или изостављен, или је у аблативу, и то са предлогом a/ab/abs – од, уколико је он живо биће.

Лични наставци за пасив су у једнини 1.-r, 2.-ris, 3.-tur, а у множини 1.-mur, 2.-mini, 3.-ntur. Пасивни презент глагола четири конјугације гради се додавањем личних наставака за пасив на презентску основу, осим у 1. лицу једнине, где се наставак ставља на цео облик за прво лице једнине активног презента; између основе и наставака се уметне у 3. конјугацији у 2. лицу једнине вокал -e, 3. лицу једнине и у 1. и 2. лицу множине вокал -i, а у 3. и 4. конјугацији у 3. лицу множине вокал -u, као што се види у табели на страни 149. Пасив се преводи или безлично – активом уз акузатив повратне заменице „се“, или глаголима јесам, бити, бивати уз трпни придев; наравно, ако је латински глагол у презенту, преводи се садашњим временом. Пасивне реченице могу бити без вршиоца радње, или са њим, када обично настају од активне реченице, тако што прави објекат постаје пасивни субјекат и прелази из акузатива у номинатив, глагол из актива у пасив, а активни субјекат из номинатива у аблатив, са предлогом a/ab/abs – од, ако је живо биће. На пример: Liber legitur. (пасив) – Књига се чита. Ego librum lego. (актив) → Liber a me legitur. (пасив)

Ја читам књигу. (актив) → Књига је читана (или: се чита) од мене. (пасив)

Industria scientiam auget. (актив) → Scientia industriā augetur. (пасив)

Марљивост увећава знање. (актив) → Знање се увећава марљивошћу. (пасив)

I вежба (страница 149) – Пребацити у пасив:

1. Multi iuvenes Rhodum insulam visitant. Многи младићи посећују острво Родос.
1a) Rhodus insula a multis iuvenibus visitatur. Острво Родос бива посећивано од многих младића.
2. Puer oratores Graecos audit. Дечак слуша грчке говорнике.
2a) Oratores Graeci a puero audiuntur. Грчки говорници бивају слушани од дечака.
3. In pictura animalia et flores et arbores vides. На слици видиш животиње, цвеће и дрвеће.
3a) Animalia et flores et arbores in pictura videntur. Животиње, цвеће и дрвеће се виде на слици.

II вежба (страница 149) – Пребацити у актив:

1. Clarissimi Graeci a vobis non intelleguntur. Најславнији Грци не бивају разумевани од вас.
1a) Vos clarissimos Graecos non intellegitis. Ви не разумете најславније Грке.
 2. Pulcher palumbis ab aquila capitur. Леп голуб бива хватан од орла.
2a) Aquila pulchrum palumbem capit. Орао хвата лепог голуба.
 3. Milites Romani a me laudantur. Римски војници бивају хваљени од мене.
3a) Ego milites Romanos laudo. Ја хвалим римске војнике.
-

Пасивни имперфекат (страница 154)

Пасивни имперфекат глагола четири конјугације гради се као и активни, осим што уместо активних има пасивне личне наставке. Преводи се имперфектом глагола бити и трпним придевом несвршеног глагола, или безлично, као што је поменуто код презента; на пример: *audiebar* – бејаш слушан, итд. по лицима, или: *audiebatur* – слушах се, слушало се.

I вежба (страница 154) – Превести на српски језик:

(Подвући латински и српски пасивни имперфекат.)

1. Vestimenta nuptialia a matre emebantur.
– Свадбене хаљине бејаху куповане од мајке.
2. Tunica candida et palla lutea a nupta induebantur.
– Бела туника и жута пала бејаху облачене од младе.
2. реченица пребачена у актив са преводом гласи:
Nupta tunicam candidam et pallam luteam induebat.
– Млада је облачила белу тунику и жуту палу.

Превести на латински језик:

(Подвући српски и латински пасивни имперфекат.)

3. Када су се римске девојке удавале, цела кућа бејаше спремана од робова.
– *Cum puellae Romanae nubebant, domus tota a servis tergebatur.*
-

Пасивни футур I (страница 160)

Пасивни футур I глагола четири конјугације гради се додавањем на презентску основу у 1. и 2. конјугацији завршетака за једину 1.-*bor*, 2.-*beris*, 3.-*bitur*, а за множину 1.-*bimur*, 2.-*bimini*, 3.-*buntur*, а у 3. и 4. конјугацији за једину 1.-*ar*, 2.-*eris*, 3.-*etur*, а за множину 1.-*emur*, 2.-*emini*, 3.-*entur*, као у табели на страни 160. Преводи се футуром I глагола бити и трпним придевом, или безлично, слично као код презента и имперфекта; на пример: *audiar* – бићу слушан, итд. по лицима, или: *audiatur* – слушаће се.

Аблатив времена јавља се код именица, заменица и придева, као и редних бројева. Наиме, поменуте врсте речи са значењем времена стоје у аблативу без предлога; на пример: *anno septingentesimo tertio* – седамсто треће године; *eo die* – тога дана; *horā septimā* – у седам сати.

I вежба (страна 161) – Пребацити у пасив:

1. Finitimas partes provinciae Parthi oppugnabunt. Граничне делове провинције напашће Парћани.

1a) Finitimae partes provinciae a Parthis oppugnabuntur. Гранични делови провинције биће нападнути од Парћана.

2. Tempestates Cicerones retardabunt. Невреме ће успорити Цицероне.

2a) Cicerones tempestatibus retardabuntur. Цицерони ће бити успорени невременом.

II вежба (страна 161) – Превести на латински језик:

(Подвући српски и латински пасивни футур I.)

1. Провинција ће ускоро бити предата новом конзулу.

– Provincia mox consuli novo tradetur.

2. (На) лађе Рођана чекаће се двадесет(-ог) дана.

– Naves Rhodiorum die vicesimo expectabuntur.

III вежба (страна 161) – Превести на латински језик и активном и пасивном реченицом:

1. Ко ће читати ову књигу? Од кога ће ова књига бити читана?

– Quis hunc librum leget? A quo hic liber legetur?

2. Помпонија ће купити нову палу. Нова пала ће бити купљена од Помпоније.

– Pomponia pallam novam emet. Palla nova a Pomponiā emetur.

Пасивни перфекат, плусквамперфекат и футур II (страна 166-167)

Пасивни перфекат гради се од партиципа перфекта пасива (скраћено: п.п.п.) и презента глагола esse (страна 20). П.п.п. се налази у речнику код глагола на четвртом и последњем месту, у првом падежу једине средњег рода, и мења се као придев I и II деklinације; на пример, од глагола laudo, 1. laudavi, laudatum – хвалити, п.п.п. је laudatus, laudata, laudatum – похвањен, похваљена, похваљено, и у склопу пасивног перфекта је само у 1. падежу; на пример, у мушком роду, пасивни перфекат по лицима у једини гласи: laudatus sum, es, est – похвањен сам, си, је, а у множини: laudati sumus, estis, sunt – похвањени смо, сте, су, док је у женском роду у једини: laudata sum, es, est – похваљена сам, си, је, а у множини: laudatae sumus, estis, sunt – похваљене смо, сте, су; средњи род се углавном користи у 3. лицу; на пример, laudatum est – похваљено је, laudata sunt – похваљена су. Дакле, п.п.п. се преводи трпним придевом свршеног глагола, а пасивни перфекат, за разлику од свих до сада обрађених времена, има и категорију рода.

Пасивни плусквамперфекат гради се од п.п.п. и имперфекта глагола esse (страна 44), тако да у мушком роду у једини гласи: laudatus eram, eras, erat – бејах, (ти) бејаше, (он) бејаше похвањен, а у множини: laudati eramus, eratis, erant – бејасмо, бејасте, бејаху похвањени. Женски род овог времена има п.п.п. у I деklinацији, а мушки и средњи у II, што важи и у пасивном перфекту.

Пасивни футур II гради се од п.п.п. и футура I глагола esse (страна 52), тако да у мушком роду у једини гласи: laudatus ero, eris, erit – будем, будеш, буде похвањен, а у множини: laudati erimus, eritis erunt – будемо, будете, буду похвањени. Женски род има п.п.п. у I деklinацији, а мушки и средњи у II, што важи и у пасивном перфекту.

I вежба (страна 167) – Превести на српски и латински језик:

(Подвући латински и српски пасивни футур II, плусквамперфекат и перфекат.)

1. Cum signa empta erunt, in patriam revertemur. (пасивни футур II)

– Када статуе буду купљене, вратићемо се у отаџбину.

2. Када пртљаг бејаше донет, напустили смо Грчку.

– Cum onus portatum erat, Graeciam reliquimus. (пасивни плусквамперфекат)

2a) Будући да је донет пртљаг, напуштамо Грчку.

– Quia onus portatum est, Graeciam relinquimus. (пасивни перфекат)

Tabula rasa. Неисписана таблица, у пренесеном значењу: човек без образовања.

Non scholae* sed vitae* discimus. Не учимо за школу него за живот. (Сенека, римски филозоф)

*датови сврхе

Sola pecunia regnat. Само новац влада.

Lupus in fabula. Вук у причи. (Теренције, римски комедиограф)

(Упореди: Ми о вуку, а вук на врата.)

O tempora, o mores! О времена, о обичаја! (или: Каквих ли времена, каквог ли понашања!)

(Цицерон, римски беседник и филозоф)

Mens sana in corpore sano. У здравом телу здрав дух. (Јувенал, римски сатиричар)

Rara avis. Ретка птица (зверка). (Хорације, римски песник)

Eris quod sum, eram quod es. Бићеш оно што сам (ја), био сам оно што си (ти).

Festina lente! Жури полако!

Manus manum lavat. Рука руку мије.

Manum de tabula! Руку са слике! (Престани на време!) (Плиније старији, римски природњак)

Rem tene! Држи се теме!

Nulla dies sine linea. Ниједан дан без црте (писања). (Плиније старији)

Hodie mihi, cras tibi. Данас мени, сутра теби. (Чест натпис на гробовима о пролазности живота)

Cui bono? Коме (је) на добро или у корист (нешто што се чини)? (Цицерон)

Cuius regio, eius religio. Чија је земља, његова је и вера. (Одлука о верском миру у Аугсбургу)

Si duo faciunt idem, non est idem. Ако двоје раде исто, то (више) није исто.

Dum spiro, spero. Док живим (дишем), надам се.

Fortes fortuna iuvat. Срећа прати (чува) храбре.

(Теренције; Цицерон; Плиније млађи, писац значајних писама)

Non omnia possumus omnes. Не можемо сви све. (Вергилије, римски песник)

Ut sementem feceris, ita metes. Како посејеш, тако ћеш и жњети. (Цицерон)

Homo sum: humani nihil a me alienum puto. Човек сам: ништа људско није ми страно. (Теренције)

Sapiens omnia sua secum portat. Мудрац све своје са собом носи.

(Бијант из Пријене, један од седам грчких мудраца)

Maxima reverentia puero debetur. Највеће поштовање дугује се детету. (Јувенал)

Ars longa, vita brevis. Уметност је вечна, живот је кратак.

(Афоризам чувеног грчког лекара Хипократа са острва Коса, у Сенекином преводу)

Ubi tu Gaius, ego Gaia. Где си ти Гај, ја сам Гаја. (Формула изговарана на венчању, тзв. confarreatio)

Cogito, ergo sum. Мислим, дакле постојим. (Рене Декарт, Француски филозоф)

Ad Kalendas Graecas. На грчке Календе (тј. никад. Наиме, Грци нису имали овај назив, који је, иначе, код Римљана означавао први дан у месецу. Упореди: Кад на врби роди грожђе.)

Acta est fabula. Представа је завршена.

(Последње речи глумца на крају позоришне представе у старом Риму.)

Alea iacta est. Коцка је бачена. (Цезарове речи при преласку реке Рубикон)

(Латинске изреке наведене у уџбенику прве године учења латинског језика су само мали део изрека узетих из многих збирки латинских изрека издаваних широм света, како у ближој тако и у даљој прошлости. Од оних код нас објављених, данас је најпознатија она коју је сакупио и превео Албин Вилхар под називом *Латински цитати* у издању Матице српске. Ту је уз неке изреке наведено и њихово порекло код одређеног писца, док уз неке то није наведено обзиром на њихову општост и честу употребу.)

Усмена провера из латинског језика I

1) Групе европских језика.....	(свеска)
2) Класични и романски језици.....	(страна 8-9, свеска)
3) Фонетско писмо и гласови.....	(страна 9, свеска)
4) Латинско писмо и изговор.....	(страна 9, 12, 13 и свеска)
5) Врсте речи.....	(свеска)
6) Основе синтаксе и функције падежа.....	(страна 18, свеска)
7) Појам деκлинације и њене граматичке категорије.....	(страна 18-19, свеска)
8) Питања за падеже на српском језику.....	(свеска)
9) Именице прве деκлинације и њихово навођење у речнику.....	(страна 18-19, свеска)
10) Појам конјугације и њене граматичке категорије.....	(страна 19-20, свеска)
11) Глаголи прве конјугације у инфинитиву и презенту.....	(страна 19-20, свеска)
12) Глаголи неправилне промене – презент глагола esse.....	(страна 20, свеска)
13) Предлози.....	(страна 20, свеска)
14) Навођење глагола у речнику.....	(страна 27, свеска)
15) Презент и инфинитив глагола све четири конјугације.....	(страна 27-28, свеска)
16) Именице друге деκлинације.....	(страна 35-36, свеска)
17) Придеви прве и друге деκлинације.....	(страна 36, свеска)
18) Присвојне заменице.....	(страна 37, свеска)
19) Именице треће деκлинације сугласничке основе.....	(страна 43, свеска)
20) Имперфекат глагола esse.....	(страна 44, свеска)
21) Именице треће деκлинације -i основе.....	(страна 51-52, свеска)
22) Футур I глагола esse.....	(страна 52, свеска)
23) Придеви треће деκлинације.....	(страна 59-61, свеска)
24) Императив презент глагола четири конјугације и глагола esse.....	(страна 61, свеска)
25) Упитна заменица quis, quid (ко, шта).....	(страна 62, свеска)
26) Четврта деκлинација.....	(страна 71, свеска)
27) Имперфекат глагола четири конјугације.....	(страна 72, свеска)
28) Пета деκлинација.....	(страна 80, свеска)
29) Футур I глагола четири конјугације.....	(страна 80-81, свеска)
30) Личне заменице и лична повратна заменица.....	(страна 87, свеска)
31) Перфекат глагола четири конјугације и глагола esse.....	(страна 88, свеска)
32) Показна заменица is, ea, id, уз кратко навођење осталих показних заменица.....	(страна 96-97, свеска)
33) Односно-упитна заменица qui, quae, quod (који, која, које).....	(страна 97, свеска)
34) Навођење основних и редних бројева.....	(страна 103-104, свеска)
35) Промена бројева, посебно основних 1, 2, 3 и 1000.....	(страна 103-105, свеска)
36) Компарација придева.....	(страна 115-116, свеска)
37) Неправилна компарација.....	(страна 117, свеска)
38) Описна компарација.....	(страна 117, свеска)
39) Показна заменица idem, eadem, idem (исти, иста, исто).....	(страна 125, свеска)
40) Презент глагола posse.....	(страна 125, свеска)
41) Плусквамперфекат.....	(страна 133, свеска)
42) Футур II.....	(страна 140, свеска)
43) Глаголска категорија стања. Пасивни презент.....	(страна 148-149, свеска)
44) Пасивни имперфекат.....	(страна 154, свеска)
45) Пасивни футур I.....	(страна 160, свеска)
46) Пасивни перфекат, плусквамперфекат и футур II.....	(страна 166-167, свеска)

Кратак граматички подсетник латинског језика I

I декл.(f.)	II декл.(m.)	II декл.(n.)	именице III д.(m.f.)	именице III д.(n.)	придеви III д.(m.f.)
j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.
1.-a 1.-ae	1.-us,-er 1.-i	1.-um 1.-a	1.- 1.-es	1.- 1.-a(-ia)	1.- 1.-es
2.-ae 2.-arum	2.-i 2.-orum	2.-i 2.-orum	2.-is 2.-um(-ium)	2.-is 2.-um(-ium)	2.-is 2.-ium
3.-ae 3.-is	3.-o 3.-is	3.-o 3.-is	3.-i 3.-ibus	3.-i 3.-ibus	3.-i 3.-ibus
4.-am 4.-as	4.-um 4.-os	4.-um 4.-a	4.-em 4.-es	4.- 4.-a(-ia)	4.-em 4.-es
5.-a 5.-ae	5.-e,-er 5.-i	5.-um 5.-a	5.- 5.-es	5.- 5.-a(-ia)	5.- 5.-es
6.-a 6.-is	6.-o 6.-is	6.-o 6.-is	6.-e 6.-ibus	6.-e(-i)6.-ibus	6.-i 6.-ibus

придеви III д.(n.)	IV д.(m.)	IV д.(n.)	V д.(m.f.)	презент	имперфект
j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.
1.- 1.-ia	1.-us 1.-us	1.-u 1.-ua	1.-es 1.-es	1.-o 1.-(-i)mus	1.-(-e)bam 1.-
(e)bamus					
2.-is 2.-ium	2.-us 2.-uum	2.-us 2.-uum	2.-ei 2.-erum	2.-(-i)s 2.-(-i)tis	2.-(-e)bas 2.-(-e)batis
3.-i 3.-ibus	3.-ui 3.-ibus	3.-u 3.-ibus	3.-ei 3.-ebus	3.-(-i)t 3.-(-u)nt	3.-(-e)bat 3.-(-e)bant
4.- 4.-ia	4.-um 4.-us	4.-u 4.-ua	4.-em 4.-es	футур I-1.и 2.к.	футур I-3.и 4.к.
5.- 5.-ia	5.-us 5.-us	5.-u 5.-ua	5.-es 5.-es	j. мн.	j. мн.
6.-i 6.-ibus	6.-u 6.-ibus	6.-u 6.-ibus	6.-e 6.-ebus	1.-bo 1.-bimus	1.-am 1.-emus
				2.-bis 2.-bitis	2.-es 2.-etis
				3.-bit 3.-bunt	3.-et 3.-ent

перфект	плусквмперфект	футур II	презент глагола esse	имперфект глагола esse
j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.
1.-i 1.-imus	1.-eram 1.-eramur	1.-ero 1.-erimus	1.sum сам 1.sumus смо	1.eram бејах 1.eramus бејасмо
2.-isti 2.-istis	2.-eras 2.-eratis	2.-eris 2.-eritis	2.es си 2.estis сте	2.eris бејаше 2.eratis бејасте
3.-it 3.-erunt	3.-erat 3.-erant	3.-erit 3.-erint	3.est је 3.sunt су	3.erat бејаше 3.erant бејаху

футур I глагола esse	перфект глагола esse	плусквмперфект глагола esse
j. мн.	j. мн.	j. мн.
1.ero бићу 1.erimus бићемо	1.fui био сам 1.fuimus били смо	1.fueram бејах био 1.fueramus бејасмо били
2.eris бићеш 2.eritis бићете	2.fuisti био си 2.fuistis били сте	2.fueras бејаше био 2.fueratis бејасте били
3.erit биће 3.erunt биће	3.fuit био је 3.fuerunt били су	3.fuerat бејаше био 3.fuerant бејаху били

футур II глагола esse	пасивни презент	пасивни имперфект	пасивни футур I-1.и 2.к.
j. мн.	j. мн.	j. мн.	j. мн.
1.fuero будем био 1.fuerimus будемо били	1.-or 1.-(-i)mur	1.-(-e)bar 1.-(-e)bamur	1.-bor 1.-bimur
2.fueris будеш био 2.fueritis будете били	2.-(-e)ris 2.-(-i)mini	2.-(-e)baris 2.-(-e)bamini	2.-beris 2.-bimini
3.fuerit буде био 3.fuerint буду били	3.-(-i)tur 3.-(-u)ntur	3.-(-e)atur 3.-(-e)bantur	3.-bitur 3.-buntur

пасивни футур I-3.и 4.к.	пасивни перфект	пасивни плусквмперфект
j. мн.	j. мн.	j. мн.
1.-ar 1.-emur	1.vis-us,-a,-um sum 1.vis-i,-ae,-a sumus	1.vis-us,-a,-um eram 1.vis-i,-ae,-a eramur
2.-eris 2.-emini	2.vis-us,-a,-um es 2.vis-i,-ae,-a estis.	2.vis-us,-a,-um eras 2.vis-i,-ae,-a eratis
3.-etur 3.-entur	3.vis-us,-a,-um est 3.vis-i,-ae,-a sunt	3.vis-us,-a,-um erat 3.vis-i,-ae,-a erant
	превод: vis-us,-a sum виђен,-а сам, итд.	превод: vis-us,-a eram бејах виђен,-а, итд.

пасивни футур II
j. мн.
1.vis-us,-a,-um ero 1.vis-i,-ae,-a erimus
2.vis-us,-a,-um eris 2.vis-i,-ae,-a eritis
3.vis-us,-a,-um erit 3.vis-i,-ae,-a erunt
превод: vis-us,-a ero будем виђен,-а, итд.